

Resumé

”Hjerneforskning dækker ikke kun over behandling af nervesygdomme. Det udgør også vigtig viden om, hvad det vil sige at være menneske.” Det sagde forsker Andreas Roepstorff ved den europæiske workshop om *The Present and Future of Brain Science: what is possible, what is desirable?* Denne bog omhandler forløbet af denne workshop. Hans udtalelse opsummerer på udmærket vis, hvor vigtigt det er for borgerne at have en mening om hjerneforskning. Det forudsiges, at hjernesygdomme vil blive en stor og voksende byrde for aldre europæere, så stor at omkring 50 procent af befolkningen vil have en hjernesygdom i 2030. Og siden ’hjerne snak’ er ved at blive en dominerende kilde til koncepter, som vi forstår og formulerer vores menneskelighed ud fra, er vores opfattelse af os selv som mennesker også på spil.

Det direkte formål med workshoppen i Amsterdam var, at forskere og andre inden for feltet, der arbejder med den nyeste hjerneforskning, skulle formulere, hvad de opfatter som værende de mest presserende emner for borgerne at debattere. Workshoppen er første skridt i et ambitiøst projekt, hvor borgere vil blive opmuntret til at formulere deres bekymringer og anbefalinger angående udviklingen inden for hjerneforskning. I løbet af workshoppens første dag præsenterede syv eksperter de seneste tendenser inden for hver deres område. På andendagen gav diverse oplægsholdere, deriblandt samfundsvidenskabsfolk, korte præsentationer af, hvad de opfattede som værende de mest presserende emner for europæere at diskutere. Derpå diskuterede tilhørerne de tre vigtigste emner indgående. Alle fremlæggelserne og den efterfølgende livlige debat findes gengivet i den første del af denne bog: ”Workshop proceedings”. Anden del giver en sammenfatning; den kortlægger centrale sociale og etiske problemstillinger, der er blevet bragt på bane som følge af hjerneforskningen.

Medicinering

Inden for hjerneforskning er der en særligt fin grænse mellem reel sygdom og et medicineret socialt problem. Tendensen er at medicinere tilstande, der ikke nødvendigvis er sygelige. Sådan medicinering finder især sted i tilfælde af humørsvingninger og adfærdsmæssige problemer. Når problemerne fortolkes medicinsk, kan undertrykke andre, mere socialt orienterede forklaringer - og deres tilhørende behandlinger. Dette er noget, borgerne skal være opmærksomme på.

Forbedring af menneskelige egenskaber og social retfærdighed

Hjerneforskning omfatter flere teknologier, hvis formål er at helbrede nervesygdomme, men ofte kan disse metoder - især ’psychotropics’ (f.eks. lykkepiller eller betablokkere) - også bruges til at forbedre de kognitive funktioner (f.eks. indlæringssevne, generthed) eller humøret hos folk, der ikke er syge.

Mange workshopdeltagere talte for proaktiv refleksion over de samfundsmæssige konsekvenser af specielt kognitiv forbedring. Kognitiv forbedring vil forårsage, at samfundet ændrer sig gradvist. Hvis niveauet for, hvad der er kognitivt normalt, stiger, og kun én del af befolkningen har ressourcerne til at opnå det nye niveau, vil dette forstærke det sociale pres og sætte nye normer.

Hjerneteknologi, taget over en bred kam, kan også gå hen og reducere graden af accept over for en bestemt type mennesker. Hvis det bliver muligt at se personlighedstræk og adfærdsmæssige karakteristika på billeder af hjernen, og hvis det bliver muligt at behandle disse træk og karakteristika, kan folk måske blive fristet til at diskriminere over for bæreren af disse træk. Dette kunne igen føre til et mindre tolerant og meget normativt samfund, hvor undtagel-

ser fra normen kunne blive opfattet som afvigende, og hvor alternativet ville være behandling eller omskolet.

Dilemmaet mellem individuelle fordele og samfundsmæssige værdier er sandsynligvis kernen i dilemmaet omkring hjernebaseret forbedring. Forbedring er hverken rigtigt eller forkert, men det vil være tilrådeligt for borgerne at overveje nogle spørgsmål i relation til sikker brug, valgfrihed, brug for børn, forhindring af tvang fra arbejdsgivere eller skoler, der ønsker ansatte og studerende med bedre ydeevne, etc. Retten til ikke at ville lade sig forbedre bør være indiskutabel, selvom det er klart, at det vil være vanskeligt at sætte grænser for den snigende indflydelse fra markedsføring og socialt pres.

Reducering og personlig identitet

Alle workshopdeltagerne var enige om, at der ikke kan være nogen kognitive funktioner uden nerveaktivitet. I denne forstand er sindet lig med hjernen. Men på et erkendelsesmæssigt plan - dvs. som et videnssystem til at forstå os selv - åbner begreberne 'sind' og 'hjerne' op for meget forskellige metoder og erfaringer. Denne forskellighed er en udfordring for forskere inden for forskellige områder. Dette kunne være genstand for bekymring også for europæere, da der for tiden er en tendens til at *reducere* sindet til at være lig med hjernen. Hvis sindet simpelt hen er hjernen, og hjernen er dybest set blot en samling molekyler, hvor er vi så henne? Hvad er der tilbage af vores personlige identitet? Der er én trøst: Denne reducere er endnu ikke baseret på kendsgerninger. Faktisk er psykologisk viden nødvendig, selv inden for neurovidenskab, fordi vi ikke kan forstå, hvordan hjernen fungerer uden intellektuelle koncepter. Dette bør man have for øje, særligt nu hvor 'brain talk' er ved at blive sådan en dominerende kulturel faktor.

Ansvar og fri vilje

Når man arbejder inden for naturvidenskab, som mange hjerneforskere gør, tager man udgangspunkt i den forudsætning, at alle begivenheder er forårsaget af andre, tidligere begivenheder. Dette udgør et problem for vores opfattelse af begreberne ansvar og fri vilje - begreber, der spiller en særdeles vigtig rolle i vores sociale liv, siden de gør os i stand til at drage hinanden til ansvar for vores gerninger. Men i hvilken forstand kan en beslutning være fri, hvis den er forårsaget af tidligere begivenheder? Hvordan kan vi blive draget til ansvar for gerninger, vi ikke kunne gøre for, da de var forårsaget af begivenheder, som måske fandt sted, længe før vi blev født?

Det er klart, at den dominerende måde at tænke på inden for hjerneforskning går på tværs af vores moralske tænkemåde, der støtter sig stærkt op ad begreberne om fri vilje og ansvarlighed. Hjerneforskningens resultater kan dermed true moralske og åndelige begreber, som borgerne sætter højt. Amsterdam-workshoppen gjorde det klart, at forskere og samfundsvidenskabsfolk forsøger at revidere begreberne om fri vilje og ansvarlighed på måder, der gør dem forenelige med de videnskabelige resultater - og dermed opretholde fri vilje og ansvarlighed som begreber i samfundet. Forskere bør anerkende den teoretiske konsekvens af den kendsgerning, at hjernen fundamentalt er et *socialt* organ, der ydermere forandrer form i løbet af et menneskes hele levetid.

Privatliv og personlig frihed

Gennembrudene inden for teknikker til at kunne læse i hjernen er spektakulære; det bliver gradvist mindre og mindre en metafor at sige, at det er muligt at se ind i hjernen. Dette har åbenlyse fordele set fra et helbredelsessynspunkt, men virkningerne bliver mere vidtrækkende. Forskellige former for screening kan blive tilbudt befolkningen, nogle gange af markeds-

relaterede årsager. Dette er bekymrende af privatlivshensyn. Hvem vil få adgang til denne information og med hvilket formål? Den kendsgerning, at et anlæg for et eller andet, som for eksempel Alzheimers eller skizofreni, måske i fremtiden kan opdages ved at fotografere hjernen, vil påvirke et menneskes muligheder i livet - og det vil måske få følger for vedkommendes mulighed for at få forsikring. Screeningsteknikker bliver allerede undersøgt i forbindelse med militært og kommercielt brug, navnlig i USA. Neuro-markedsføring og teknikker til 'brain fingerprinting' kan måske krænke borgernes privatliv og deres ret til at holde deres tanker og følelser for sig selv.

Forskningsetik og udveksling af information

Borgerne bør kunne stole på det faktum, at den normale forskningsetik bliver overholdt inden for hjerneforskning ligesom i forbindelse med det oplyste samtykke og forsigtighedsprincippet. De forskere, der deltog i workshopen, anerkendte også, at den hurtige udvikling inden for hjerneforskning udgør en stor udfordring for dem i forbindelse med deres forpligtelse til at informere offentligheden ordentligt og hurtigt. Det er ikke nemt i en mediedomineret verden, der ofte er uenig med de videnskabelige metoder og den strengt rationelle mentalitet. Ikke desto mindre bør forskerne bekæmpe ethvert tilløb til bedrevidende holdning, og forskere skal generelt blive bedre til at kommunikere med borgerne.

Alt i alt blev det i løbet af workshopen klart, at emnet hjerneforskning har enorme muligheder i forbindelse med borgerdrøftelse. Dets mange facetter og interesse som diskussionsemne ligger i dets integrerede, tværfaglige tilgang - og i dets mange fascinerende sociale, psykologiske og filosofiske indvirkninger.